

АКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ ПРАЦІ

В статті розкриваються переваги і труднощі застосування активних методів навчання у підготовці майбутніх вчителів обслуговуючої праці на лекційних і практичних заняттях з методики трудового навчання. Розглядаються такі методи як взаємонавчання, мікрОВикладання, виконання проєктів і прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів на лекціях.

Ключові слова: активні методи навчання, активізація мислення, самостійність у навчанні, творче застосування знань та вмінь на практиці, взаємонавчання.

Світ швидко змінюється, змінюються вимоги до освіченості і професійної компетентності особистості і, відповідно до цього, відбувається реформування освітньої галузі, переосмислюються підходи до здійснення навчально-виховного процесу, оновлюється зміст навчальних програм, впроваджуються нові форми, методи, засоби, технології навчання. Відповідні зміни відбуваються і у фаховій підготовці майбутніх учителів.

Сьогодні багатьом викладачам фахових дисциплін зрозуміло, що не всі методи навчання студентів є ефективними і доцільними. Студенти старших курсів – це молоді люди, які вже мають певний життєвий досвід і початковий досвід професійної діяльності, отриманий під час практик, які приймають на себе відповідальність за власне життя і поведінку, мають рівень самосвідомості, що постійно зростає, тому їх можна віднести до категорії дорослих.

Головними особливостями навчання дорослих є усвідомлене ставлення до процесу власного навчання, потреба в самостійності і практична спрямованість знань, умінь, навичок, які вони здобувають. Дорослі хочуть навчатися, якщо бачать реальну можливість застосувати результати навчання для покращення своєї діяльності і свого життя. Крім того, вони прагнуть до активної участі у процесі навчання, прагнуть внести у конкретні навчальні ситуації власний досвід і життєві цінності. Названі психологічні особливості дорослих вимагають специфічних підходів до професійного навчання, зміни організації взаємодії викладача зі студентами, і передусім зміни методів навчання.

Після проведених у США у 1980-х роках досліджень стосовно ефективності різних методів навчання загальновідомо, що учні засвоюють приблизно 5 % навчального матеріалу, прослуханого на лекції; 10 % прочитаного матеріалу; 50 % навчального матеріалу, поданого на лекції з використанням різних засобів унаочнення; 70 % того, що учні обговорюють в дискусійних групах; 80 % навчального матеріалу, який одразу ж закріплюється власними практичними діями; і 90-95 % того, чому учні навчають інших. Звідси зрозуміло, що найвищої результативності процес навчання може сягнути за умови використання таких методів, які забезпечують активне включення учнів в обговорення, виконання практичних дій і навчання інших.

В педагогіці під активними методами навчання розуміють такі способи організації взаємодії педагога й учнів, які мотивують останніх до самостійного, ініціативного і творчого освоєння навчального матеріалу. Відмінними рисами активного навчання є примусова активізація мислення, самостійне творче вироблення рішень, підвищений ступінь мотивації і емоційності навчання. В умовах такого навчання учень вимушений сам активно шукати чи формувати нові знання за допомогою педагога або за участю інших учнів. При цьому обов'язково враховуються індивідуальні здібності і можливості кожного учня. Ключовим моментом активного навчання є колективна діяльність і дискусійна форма обговорення. Активне навчання передбачає також розвиток в учнів механізмів самоконтролю, саморегулювання, самоосвіти, заснованих на умінні аналізувати, узагальнювати, творчо використовувати знання і власний досвід.

Лекції і практичні заняття є основними традиційними формами навчання у ВНЗ. Реалізація їх дидактичних цілей може здійснюватись різними методами, як умовно пасивними, тобто такими, що передбачають невисокий ступінь самостійності навчально-пізнавальної діяльності студентів, – інформаційно-рецептивними (пояснення, демонстрування, бесіда на повторення), репродуктивними (виконання тренувальних вправ, лабораторно-практичних робіт за інструкцією), так і активними (евристична бесіда, самостійне дослідження студентами окремих питань теми, підготовка рефератів і повідомлень, виконання проєктів, взаємонавчання).

Зупинимось на перевагах і труднощах застосування активних методів навчання у підготовці майбутніх вчителів обслуговуючої праці на лекційних і практичних заняттях з методики трудового навчання.

Зазвичай, в науковій педагогічній літературі визначають традиційні і нетрадиційні форми і методи проведення лекційних занять. Традиційну лекцію, не зважаючи на всі її переваги – велику інформаційну насиченість, систематизованість, доступність, як правило, вважають малоефективною із-за низької мисленнєвої активності студентів. Тут студенти пасивно сприймають препаровану навчальну інформацію, що подається їм в доступній слуховій і зоровій формі, і конспектують головні положення, які виділяє сам викладач. З метою стимуляції пізнавальної активності студентів на лекції науковці та викладачі-практики пропонують змінювати форми проведення лекцій на такі, як-от лекція-"прес-конференція", лекція-візуалізація, лекція-консультація та ін., уводити елементи проблемного, евристичного, інтерактивного навчання.

Власна практика показує, що заняття з методики обслуговуючої праці характеризуються двома суттєвими ознаками, які вимагають упровадження методів активного навчання. Це: 1) усвідомлення майбутніми вчителями важливості даного курсу у власній професійно-педагогічній підготовці і відповідно прояв високої навчальної мотивації, підвищення ступеня відповідальності та ініціативності; 2) наявність у студентів необхідних знань зі шкільної програми з обслуговуючої праці та початкового досвіду здійснення навчально-виховного процесу у школі, отриманого під час педагогічних практик. На лекціях з методики обслуговуючої праці детально розкриваються особливості вивчення окремих розділів і тем інваріантної складової навчальної програми з трудового навчання, таких як "Основи матеріалознавства", "Основи техніки, технологій і проектування", "Технологія виготовлення виробів з аплікацією", "Технологія виконання вишитих виробів", "Технологія в'язання виробів гачком і спицями", "Технологія виготовлення швейних виробів" тощо. Сам зміст навчального матеріалу програми в тій чи іншій мірі знайомий студентам, тому лекцію добре проводити у формі бесіди з елементами проблематизації та використанням інтерактивних прийомів ("мікрофон", мозковий штурм, обговорення в малих групах). Також доцільно й ефективно використовувати метод розв'язання конкретних педагогічних ситуацій, які можуть виникнути в реальній шкільній практиці і передбачати декілька варіантів вирішення.

Так, для активізації мислення студентів на лекції варто ставити їм такі запитання: які основні поняття з даного розділу повинні усвідомити і засвоїти учні даного класу; які основні уміння необхідно сформувати в учнів; якими способами можна здійснити мотивування учнів до вивчення даної теми, які з названих способів можуть виявитися найбільш ефективними і чому; в якій логічній послідовності варто вивчати новий матеріал і чому саме в такій; чи можуть мати учні суб'єктивний життєвий досвід з даної теми і якщо так, то яким чином можна його актуалізувати і задіяти у процесі вивчення нової теми і виконання практичної роботи; які дидактичні засоби необхідно підготувати вчителю до уроку з даної теми, яка може бути методика їх використання, яка методика буде найбільш ефективною і чому; які форми організації діяльності учнів можна використати при виконанні практичної роботи, яка форма може бути найбільш ефективною і чому; як педагогічно правильно здійснити оцінювання навчальних досягнень учнів з даної теми тощо. Для того, щоб відповісти на ці запитання студентам необхідно актуалізувати всі свої знання з дидактики, теорії трудового навчання, вікової і педагогічної психології, педагогічної майстерності, а також означити своє власне розуміння даних проблемних питань і спробувати проявити творчий підхід у їх розв'язанні.

В малих групах студенти на лекції можуть спробувати розв'язати реальні педагогічні ситуації, а потім обговорити їх з метою спільного пошуку оптимального рішення. Педагогічними ситуаціями можуть бути, наприклад, такі: "Учениця 8-го класу категорично відмовляється вивчати розділ "Технологія виготовлення швейних виробів", аргументуючи свою відмову тим, що в її житті це буде не потрібно, що її сім'я достатньо забезпечена, щоб дозволити собі купувати модний і якісний одяг. Як вчитель може мотивувати цю ученицю?"; "Після показу вчителем прийомів набирання петель на спиці учні приступили до практичної роботи, але більшість з них не змогли виконати вірно цю операцію. В чому причина? Як діяти в даній ситуації?" та ін.

Практичні заняття з методики трудового навчання дають великі можливості для застосування активних методів навчання, а саме таких як мікрОВикладання, взаємонавчання, виконання проєктів.

МікрОВикладання, тобто проведення студентом фрагментів (або цілих) уроків в групі з імітацією реальних умов роботи вчителя – один з найбільш цінних активних методів навчання. З метою максимального наближення заняття до реальних умов варто практикувати проведення практичних робіт в режимі майстер-класу з вивчення певного виду рукоділля чи декоративно-ужиткового мистецтва з обов'язковим виготовленням кожним студентом завершеного нескладного виробу в даній техніці. Викладачеві організувати таким чином діяльність студентів не складно. Адже програмою трудового навчання передбачена велика кількість варіативних модулів, зміст яких у ВНЗ не вивчається (наприклад, "Технологія виготовлення народної ляльки", "Технологія виготовлення виробів у техніці макраме", "Технологія розпису на тканині" та ін.). Кожен студент академічної групи на початку семестру має можливість на власний розсуд обрати один з варіативних модулів (бажано такий вид діяльності, яким він не володіє, але хотів би навчитися), самостійно освоїти його і, провівши майстер-клас, навчити інших. Таким чином за семестр усі студенти групи можуть освоїти стільки варіативних модулів, скільки студентів у групі, і виготовити вироби для себе.

Студент, який проводить урок, відчуває себе повноправним господарем заняття, його центральною фігурою, він організовує діяльність інших і скеровує навчально-виховний процес, піклується про його дидактичне і матеріально-технічне забезпечення. В таких умовах у студента різко підвищується рівень

відповідальності за власні дії. Він відчуває залежність успіху роботи інших від рівня власної компетентності, від своїх педагогічних здібностей та особистісних якостей. Як свідчать самі студенти, проводити урок для своїх одногрупників набагато важче і страшніше, ніж проводити урок у школі для малознайомих учнів. Адже студентові необхідно мобілізувати всі свої сили і зуміти проявити свої найкращі якості, не зважаючи на те, що одногрупники дуже добре знають усі його слабкі сторони. Як показує практика, взаємне навчання не тільки сприяє досягненню дидактичних цілей, але й реально згуртовує академічну групу, унеможливує прояви різкої антипатії чи байдужості до окремих членів студентського колективу, створює теплу емоційну атмосферу взаємодопомоги і уваги один до одного.

Дуже цінним активним методом навчання є метод проектів. Його застосування є нагальною вимогою сучасності. Метод проектів поєднує дослідницьку і продуктивну діяльність з процесом набуття знань та вмій, ґрунтується на особистих інтересах і усвідомленні професійної значущості проекту. Проект може виконуватись індивідуально, колективно (усією академічною групою) або у мікрогрупах по 2-3 студентів. Тема проекту обирається за ініціативою студентів.

Найбільш ефективним, як показала практика, є вибір студентом проекту за темою того варіативного модуля програми трудового навчання, який він обрав на початку семестру для самостійного освоєння. Виконання творчого проекту студентом доцільно здійснювати в тій же послідовності і за тими ж вимогами, що й учнівський проект. Студентів – майбутніх вчителів – необхідно провести по усіх етапах виконання творчого навчального проекту з одночасним засвоєнням знань про організацію проектно-технологічної діяльності учнів. Тільки так студент на власному досвіді може зрозуміти і засвоїти усі особливості проектно-технології навчання, особисто відчути всі її труднощі.

Як виявляється, найважчим у проектній діяльності є вибір і обґрунтування теми об'єкта проектування. Як показав досвід, якщо на цій стадії студентам не надати методичної допомоги, більшість з них опиняється в розгубленості. Методична допомога викладача в даній ситуації може полягати в таких діях: організації мозкового штурму, щоб знайти спільне рішення; організації роботи з великим обсягом наочного матеріалу, в тому числі Інтернет-джерелами і показ студентських робіт минулих років, щоб забезпечити активну роботу образного мислення й уяви; аналіз шкільних програм, підручників і посібників з трудового навчання з метою пошуку варіантів об'єктів праці; врешті-решт власні пропозиції викладача, якщо студент так і не зміг визначитися у своєму пошуку. Об'єкт проектування повинен бути потрібним і корисним, оригінальним, естетично привабливим, порівняно трудомістким і таким, що може бути запропонований вчителем як об'єкт проектно-технологічної діяльності для учнів певного класу.

Отже, активні методи навчання дійсно стимулюють мислення, розвивають здатність до самостійного розв'язку різного роду життєвих і професійних проблемних ситуацій, сприяють формуванню цінних особистісних якостей майбутніх учителів. Проте застосування активних методів у навчальному процесі у ВНЗ стикається з багатьма труднощами, серед яких: установка студентів на пасивне сприймання і конспектування лекційного матеріалу; невміння працювати в умовах невизначеності і відсутності чіткого алгоритму дій; звичка працювати за інструкційними вказівками, розробленими викладачем, які неможливі в умовах творчої діяльності; невміння працювати з великими обсягами інформації, виділяти головне, суттєве, корисне; малий досвід безпосередньої педагогічної взаємодії з учнями.

Pyskun O.

ACTIVE METHODS OF TEACHING IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF TECHNOLOGIES

In the article the advantages and difficulties of application of active methods of teaching at lecture and practical classes of a technique of labour training in the professional training of future teachers of technologies open up. Such methods of training as micro-teaching, each other training, performance of projects and methods of activation of student's cognitive activity on lecture classes are considered.

Key words: *active methods of teaching, activation of thinking, independence in learning, creative application of knowledge and skills in practice, each other training.*

Стаття надійшла до редакції 22.03.13

